

Fraværet af værker fra 1970'erne står i skærende kontrast til Søren Mørchs produktivitet i de følgende årtier. Søren Mørch og Ritt Bjerregaard i haven i Skt. Klemens. Foto: Arne Bloch, 1975.

Bernard Eric Jensen

En flabet og folkekær fagmand

Søren Mørch som historieskriver

I november 1999 afholdt Historisk Samfund et stort seminar i Dronningesalen på Det Kongelige Bibliotek. Anledningen var foreningens 100-års jubilæum, og seminarets gennemgående tema var „Historien i samfundet“. At Søren Mørch var at finde blandt de indbudte oplægsholdere, skyldtes sikkert flere forhold. Han havde i løbet af 1980'erne og 1990'erne etableret sig som den mest læste faghistoriker blandt folk flest, og hertil kom, at temaet var et, han tidligere havde vist interesse for. Det er derfor ikke overraskende, at Mørchs bidrag til seminaret – „Moderne historie i et moderne samfund“ – kan bruges som afsæt, når man vil klarlægge ledetrådene bag hans egen virksomhed som historiker. Især er hans indledning og afslutning sigende. Mørch rundede sit oplæg af med at pege på følgende:

Værdien af en bog, en artikel, en radio- og tv-udsendelse eller en udstilling må vel på en eller anden måde hænge sammen med, hvor meget den bliver brugt. Hvis ingen andre end bedømmelsesudvalg omtaler, anmelder eller benytter en artikel eller bog om historie, må man vel sige, det har været ret ligegyldigt, om den nogensinde er blevet offentliggjort. Der burde ikke have været brugt tid og kræfter på den.¹

Tænker man i sådanne baner, må det afgørende succeskriterium blive, at ens bøger læses og bruges af rigtig mange mennesker, og Mørchs projekt om at blive en af de mest læste faghistorikere ligger i direkte forlængelse af en sådan tænkning. Men ét er at gøre noget sådant til ens målsætning, noget andet at kunne virkeliggøre den i praksis. Det følgende er mit forsøg på at klar-

lægge baggrunden for, at det blev Mørchs projekt, og hvorledes det lykkedes for ham at nå sit mål.

Det er ikke alle Mørchs fagfæller, der arbejder med en sådan målsætning for øje, og der er endog de faghistorikere, der mener, at det må betragtes som en alt for populistisk og dermed problematisk målsætning – altså en tilgang, der egentlig ikke burde spille nogen større rolle i videnskabernes verden.² Det vidste Mørch selvfølgelig godt, og den brugte formulering var fra hans side et forsøg på at provokere de af hans fagfæller, der var mødt op til seminaret på Det Kongelige Bibliotek. Men også i indledningen havde Mørch udfordret sine fagfæller. Det skete på denne måde:

„Danske historikere sidder som høns på en pind, hypnotiserede af Erslevs slangeblik.“ Sådan sagde Svend Thorsen (1895-1971), der var protokolsekretær i Folketinget og en flittig historiker. En rigtig professionel dansk historiker ville aldrig have vovet at udtrykke sig sådan, men med Svend Thorsen var det anderledes. Han hørte med Roar Skovmands ord i den nekrolog, han skrev over ham, ikke til faghistorikerlavet. Der var noget uvidenskabeligt ved ham.³

Det virker ret flabet at indlede et jubilæumsarrangement på en sådan måde, når det betænkes, at Kristian Erslev havde været én af Historisk Samfunds yndede foredragsholdere i foreningens første leveår, og at samme forening markerede sit 75-års jubilæum med en række foredrag om dansk historieskrivning, hvoraf det første netop var Aksel E. Christensens „Fra Kr. Erslev til Erik Arup“.⁴

Der var dog ikke tale om en provokation for provokationens skyld. Det var snarere en markering af et standpunkt. Mørch ønskede i 1999 at gøre det klart, at han ikke delte en hel del af de opfattelser og normer, der levede i bedste velgående inden for dansk faghistorie. Sådan har det dog ikke altid været. Da han i 1970 sammen med Vagn Skovgaard-Petersen udgav bogen *Historieundervisning. Mål og muligheder*, skrev han ikke alene det indledende kapitel „Om videnskaben historie“; han tog endog

rollen som talsmand for det etablerede historiefag på sig og rundede sit bidrag af med at fremlægge sine overvejelser over dets nytteværdi:

Man kan måske hævde, at faget histories værdi ligger i, at det på en afgørende måde kan medvirke til at komplicere og relativere den tilværelse vi lever i nu. (...) Hvis historie kan få folk til med en berømt tysk historiker at sukke: „Aber meinen Herren! Es is ja alles so unendlich kompliziert“ – så har faget nået sit mål og opfyldt en væsentlig og uundværlig funktion.⁵

Den måde, hvorpå Mørch tænkte i 1970, var ganske typisk for datidens danske faghistorikere, og det fremstod som en videreførelse af den relativiserende tilgang, som Povl Bagge oprindeligt havde bragt på banen, da han i *Videnskab og Livssyn* (1952) leverede et svar på den kritik, som Martin A. Hansen havde rettet mod dansk historievidenskab i *Leviathan* (1950).⁶ Det må derfor have overrasket en hel del af hans fagfæller, da de 12 år senere så Mørch lancere sit projekt om at blive en flabet og folkekær historieskriver. Det havde ikke just ligget i kortene i begyndelsen af 1970'erne.

En historieskriver for menigmand

Når jeg i dag skuer tilbage på Søren Mørchs virke som historiker, er der flere forhold, der springer i øjnene og kalder på en forklaring. Det første er, at han faktisk var en moden mand – næsten de 50 – da *Den ny Danmarkshistorie 1880-1960* blev udgivet i 1982. Det næste er, at en afgørende forudsætning for, at det værk kunne skrives, var, at han var begyndt at tænke i nye baner i forhold til den position, som han indtog i 1970. For han ville næppe kunnet have gjort sig forhåbninger om at blive en folkekær historieskriver, hvis hans højeste mål var at forklare

sine læsere, at tilværelsen er mere uudgrundelig og kompliceret, end de til daglig gik rundt og troede. Den historie ville de snart være blevet trætte af at høre.

Det tredje forhold, der må forklares, er, at Mørch, der uden blusel i 1970 havde optrådt som talsmand for det etablerede historiefag, holdt sig mestendels på behørig afstand af de tilspidsede debatter, der prægede historikermiljøet i 1970'erne. Fraværet af værker fra Mørchs hånd i 1970'erne står i skærende kontrast til hans enorme produktivitet i 1980'erne og 1990'erne. Der er derfor ét spørgsmål, der især trænger sig på: Hvad skete der fagligt med Mørch i løbet af 1970'erne? Det er i dag vanskeligt at give et helt igennem velbegrundet svar på det spørgsmål i lyset af det foreliggende kildemateriale, og jeg må følgelig også ty til lidt (kvalificeret) gætteri.

I 1970'erne tog Mørch del i to større historiefaglige projekter, og i begge tilfælde fulgte en faglig desillusionering med i kølvandet på hans deltagelse heri. Det første af disse projekter var udgivelsen af en danmarkshistorisk universitetslærebog – altså det, der med tiden blev til *Gyldendals Danmarkshistorie* (1977-92), og det skulle være et værk, hvortil fagfolk fra alle landets historiske institutter skulle kunne bidrage.

Jeg kender kun en enkelt artikel, hvor Mørch har kommenteret sin deltagelse i dette projekt, og han formulerede sig her mere diplomatisk, end han ellers har for vane. Det drejede sig i øvrigt om et projekt, som Mørch sammen med studiekammerater havde udtænkt i 1960'erne, og hvor han sammen med Aksel E. Christensen, H.P. Clausen og Svend Ellehøj påtog sig opgaven med at redigere det digre værk. Følger man dets udgivelse bind for bind, viser det sig, at de andre redaktører én efter én faldt fra, og til sidst blev det Mørchs slidsomme hverv at føre projektet frem til dets bitre ende: udgivelsen af bind 10: *Historiens historie* i 1992. For ham blev det imidlertid også en lejlighed til at lære den danske historikerverden at kende på nærmeste hold, og derfor melder det spørgsmål sig: Hvilket billede dannede Mørch sig da af dansk faghistorie? I 1990 formulerede han det som følger:

Der er ... i den Danmarkshistorie ikke noget aftalt fæl-

lespræg. Redaktionen har end ikke afstukket den mindste retningslinie eller tilkendegivet et eneste synspunkt for at holde værket sammen. Det skyldes hverken sjuskeri eller overfladiskhed fra redaktionens side, men, mener jeg at kunne sige, grundige overvejelser. Jeg brugte i al fald sammen med andre af de oprindelige initiativtagere en hel del tid til at diskutere, om det kunne lade sig gøre at angive blot omridset af en syntese, en eller anden sammenhængende opfattelse af Danmarkshistorien, og så samle forfatterne om den. Det lykkedes ikke for os dengang, og en af de tre, der havde været med til at udforme ideen om den lærebog, blev så frustreret over det, at han opgav at være med i det videre arbejde. For mit eget vedkommende førte det til, at jeg i nogle år beskæftigede mig med historieteori og sammen med nogle historiestuderende skrev en lille duplikeret bog om *Dansk historievidenskabs krise*. For *Gyldendals Danmarkshistorie* kom det til at betyde, at forfatterne blev stillet frit, så de hver for sig kunne skrive det bidrag, de mente at kunne komme med, og redaktionens opgave indskrænkede sig i den forbindelse sig til at være rådgivende. Det kan siges at være fattigt, og det eneste forsvar, jeg kan finde på at stille på benene for den anvendte fremgangsmåde, er da også det enkleste og simp-lest mulige: Prøv at gøre det bedre!⁷

Når jeg tillader mig at bringe et så langt citat, er det, fordi det formidler indsigt i de erfaringer og frustrationer, der fik Søren Mørch til at beslutte sig for at opstille en ny målsætning for sin virksomhed som historiker. Og selvom Mørch i 1990 formulerede sig eftertænksomt og neddæmpet, kan man som læser endnu svagt fornemme eftervirkningerne af den faglige forhåbning og ambition, der i 1970'erne lidt efter lidt var faldet i grus. Det var utvivlsomt en smertelig erfaring, og på det tidspunkt synes han godt på vej til at blive en desillusioneret faghistoriker – én, der med tiden kunne være gået hen og blevet en fuldblods jeronimus.

Opmærksomheden må dernæst fæstnes ved, hvordan Mørch fagligt reagerede, da det stort anlagte projekt om en sammen-

hængende danmarkshistorie faldt i grus. Han satte sig i første omgang den opgave at finde frem til en forklaring på, at dansk faghistorie ikke formåede at gennemføre et sådant projekt, og en sådan forklaring blev søgt i historiefagets egen historie. Det førte i 1976 til udgivelsen af kollektivværket – med den sigende titel – *Dansk historievidenskabs krise. En undersøgelse af dansk historievidenskabs tradition*.

Mørchs meget kortvarige deltagelse i 1970'ernes historiografiske og historieteoretiske debat kunne dog ikke modvirke hans tiltagende desillusionering med sit fag; den var snarere med til at blotlægge, at han havde næret endnu et sæt faglige illusioner i sit bryst. At dømme efter, hvor gennemført afvisende han efterfølgende har behandlet, hvad han benævner „hvaderhistorikere“, kan hans eget forsøg på at komme til klarhed over, hvorfor dansk faghistorie fungerede så dårligt, ikke være blevet oplevet som nogen videre stimulerende eller øjenåbnende affære. Tværtimod overbeviste det ham om, at det at arbejde med historiografi og historieteori ikke udgjorde nogen farbar vej frem, og Mørch kunne efterfølgende lade sin sarkastiske pen få frit løb – eksempelvis i sit bidrag til *Findes historien - virkelig?* fra 1990:

Ligesom poetikken aldrig har haft betydning for andre end litterater og forfattere af konfirmations- og sølvbryllupsange, har hvaderhistorie heller aldrig haft nogen betydning for historikere (...). Hvaderhistorie er i reglen kun interessant, hvis den, som tilfældet var med [Marc] Bloch og [E.H.] Carr, er skrevet af historikere, der fordi de selv har skrevet historie er i stand til at medbringe en vis duft af savsmuld fra den historiske manege. Ellers er genren lutter bedrevidende kedsommelighed.⁸

Den historie om en historiker, jeg er i færd med at fortælle, indbefatter – som det er fremgået – flere lidelseshistorier, men på lidt længere sigt blev det dog ikke nogen decideret tragedie. Med tiden fik historien tværtimod karakter af en ægte romance, hvori der også indgik en vellykket frigørelseskamp, men sådan

har situationen næppe taget sig ud for Mørch i anden halvdel af 1970'erne. På det tidspunkt fremstod han som en desillusioneret fagmand, og det var på den tid – gætter jeg – at han oparbejdede indsigt i et paradoksalt og forstemmende sagforhold. I *Den sidste Danmarkshistorie* (1996) blev dette paradoks formuleret på følgende måde:

Der [har] med garanti aldrig nogensinde levet så mange historikere, som der gør nu. Ingen historikergeneration har nogensinde fået så privilegerede arbejdsvilkår eller så høj betaling som min, og man kan med rette undre sig over, hvordan det kan være, at alle disse mange begavede og flittige professionelle folk kan leve så forholdsvis skjult og gøre sig så lidt bemærket i offentligheden. På en mærkelig måde ser det ud, som om faget bliver usynligt og betydningsløst i takt med, at antallet af historikere vokser.⁹

I den del af Mørchs livshistorie, der vedrører hans faglige virksomhed, fandt et afgørende sporskifte sted i løbet af anden halvdel af 1970'erne. Han besluttede sig for, at han ikke i første række ville orientere sin virksomhed indadtil mod fagmiljøet, men i stedet ville skrive historie med offentligheden og menigmand som målgruppe. Han ville med andre ord se, om han kunne komme til at gøre en forskel i sin samtids politisk-kulturelle liv.

Det er eftervirkningerne af den beslutning, der endnu – mener jeg – kunne spores, da Mørch i 1999 indledte sit oplæg ved jubilæumsseminaret i Historisk Samfund med at fremhæve Svend Thorsens kvaliteter som historiker. Som Thorsen ville Mørch vise mod og fortælle sine fagfæller den usminkede sandhed om deres tænkemåder og holdninger. Som Thorsen ville han kunne leve med, at han ikke af sine fagfæller ville blive betragtet som en integreret del af det faglige establishment. Og som Thorsen ville han være flittig og skrive historie i folkeoplysningens tjeneste.

I sidste del af 1970'erne må Mørch have sagt til sig selv: Når mine fagfæller ikke kan tage sig sammen til eller finde ud

af at skrive en danmarkshistorie, der holdes sammen af et sæt overordnede teser, bliver jeg nødt til at finde ud af, om jeg selv er i stand til at gøre noget sådant. At han med denne beslutning valgte at distancere sig fra datidens danske historikermiljø, betød imidlertid ikke, at han fremover ville skrotte eller lade hånt om sin historiefaglighed. Det betød kun, at han ville til at bruge sin faglige kunnen i en anden sags tjeneste end den, der optog de fleste af hans fagfæller. Han ville fremover bruge sin faglige ekspertise til at skrive historie for folk flest.

En kavalkade af eksperimenter

Da Søren Mørch satte sig for at blive en folkekær historieskriver, kunne han selvfølgelig ikke vide, hvordan hans forsøg på at skrive en profileret danmarkshistorie ville blive modtaget i offentligheden. Det forekommer derfor sandsynligt, at han med betydelig spænding har set hen til den dag, hvor han kunne få indblik heri, idet den måde, hvorpå han fremtidigt skulle vinkle sin faglige virksomhed, afhang af, om han for alvor formåede – så at sige – at komme ud over rampen.

Set under den synsvinkel må modtagelsen af *Den ny Danmarkshistorie* (1982) have været en særdeles opmuntrende oplevelse,¹⁰ og han har følgelig haft god grund til at holde fast i sit forsæt, og det har med tiden ført til udgivelsen af en lang række værker skrevet med en bred læserkreds for øje. Det drejer sig især om værker som *Civilisationen* fra 1991, *Den sidste Danmarkshistorie* fra 1996 og *24 statsministre* fra 2000. De har det fælles kendetegn, at han i dem har søgt at gennemføre et form- og indholdseksperiment. Det er sket ved, at en bestemt tilgang eller model er blevet afprøvet, men disse værker er samtidig blevet ganske forskellige, fordi en forskellig tilgang blev brugt i hvert enkelt af de nævnte værker.

Den ny Danmarkshistorie fra 1982 var Mørchs første eksperiment

som historieskriver, og dens udformning forstås bedst på baggrund af, hvad der havde dannet den fremherskende dagsorden inden for historiefaget i 1960'erne og 1970'erne. Det var en periode, hvor interessen for især økonomi- og socialhistorie voksede støt, og det blev en periode med indgående debatter om, hvordan en materialistisk samfundsteori skulle udformes og udnyttes, og hvilken betydning arbejderklassens organisering og den førte klassekamp skulle tildeles i etableringen af det foreliggende danske samfund. Debatter herom blev efter 1968 ofte tilspidsede og konfliktfyldte, og de udspandt sig i første række blandt konkurrerende marxistiske grupperinger inden for det danske universitetsmiljø.¹¹

Mørch tog ikke del i disse debatter, men udformningen af hans værk viste, at han kendte dem, og det kunne læses som et forsøg på at positionere sig i forhold til de overvejelser, der i 1970'erne var blevet gjort om, hvad der skulle kendetegne en materialistisk samfundshistorie. Han forholdt sig dog kun til denne historiefaglige og historiepolitiske debat på en indirekte måde, men ingen kendere af datidens fagmiljø har været i tvivl om, at der i hans første danmarkshistorie fandtes en undertekst skrevet med næsten usynligt blæk, der viste, at han – i sit stille sind – nærrede det håb, at værket også ville finde læsere blandt fagfolk, selvom det havde karakter af populær historieskrivning.

Den ny Danmarkshistorie lå i direkte forlængelse af 1970'ernes teoridiskussioner ved at være udformet som en teoriformidlet historiefremstilling – dvs. en fremstilling, hvis „indre logik“ blev bestemt af den brugte samfundsteori. Den befandt sig ligeledes på bølgelængde med en 1970'er tænkning ved at være en materialistisk og strukturorienteret samfundshistorie, idet fremstillingen var udformet i overensstemmelse med en variant af en basis-overbygningsteori – altså hvor den styrende antagelse er, at samfundets økonomiske virksomhed bestemmer, hvad der sker inden for resten af samfundslivet. Men hvor de mest profilerede af datidens historikere var talsmænd for marxistiske varianter af materialistisk samfundsteori, havde Mørch helt åbenlyst besluttet sig for at satse på en ikke-marxistisk variant.

Retrospektivt kan det forekomme oplagt at sammenligne *Den ny Danmarkshistorie* fra 1982 med Benito Scocozzas *Klassekampen i Danmark. Feudalismen* fra 1976.¹² Begge var forsøg på at arbejde med den nye form for teoriformidlet historie; begge var skrevet med en bred læserkreds for øje; og begge værker var båret af et udtalt engagement i samtidens politiske stridsspørgsmål. Men hvor Scocozza ville skabe opbakning bag en af Marx og Mao inspireret revolutionær socialisme og derfor betragtede klassekampen (i bestemt ental) som selve drivkraften bag den historiske udvikling, dér gjorde Mørch igen og igen sine læsere opmærksomme på, at Marx havde taget grundigt fejl, når det drejede sig om analysen af udviklingen af kapitalistiske samfund. I stedet var hans fremstilling baseret på en ganske anden antagelse. Følgende dannede den teoretiske ledetråd bag udformningen af *Den ny Danmarkshistorie*:

Udviklingen af den danske industrikultur og dannelsen af en dansk arbejderklasse fik således et noget andet forløb og et helt andet resultat end Karl Marx og andre samfundsbe-
tragtere havde forudsagt. Hverken forløb eller resultat var ønsket endsige villet af noget menneske, og det illustrerer på udmærket vis, hvorledes de grundlæggende forandringer i samfundet finder sted bag om ryggen på ikke alene de politiske og økonomiske beslutningstagere og eksperter, men også på alle andre, af den simple grund, at fremtiden er utænkelig i ordets egentligste forstand.¹³

Mørch fik hermed slået fast med syvtommersøm, at mennesker er historiefrembragte, men ikke historiefrembringende. Den brugte metafor om, at historisk-sociale processer forløber bag om ryggen på de historiske aktører, stammede fra Marx, og den valgte formulering var Mørchs slet skjulte forsøg på at drille de historikere, der fortsat følte sig inspireret eller ligefrem forpligtet af Marx' samfundsteori. Med et sådant afsæt fik han dog ikke alene distanceret sig fra de revolutionære former for socialisme, der endnu florerede i begyndelsen af 1980'erne, men også fra enhver form for socialdemokratisk revisionisme.

Sidstnævnte har været baseret på en overbevisning om, at der fandtes en ikke-revolutionær vej frem mod et socialistisk samfund, og at arbejderbevægelsen gennem en målrettet faglig og politisk kamp havde fungeret samfundsforandrende og dermed udstukket en ny kurs for den historiske udvikling.

Det næste af Søren Mørchs projekter, der skal behandles, er *Det europæiske Hus* (1991-92) – et værk i seks bind, som han skrev sammen med en antropolog, en arkæolog, en etnolog samt fem andre historikere af fag.¹⁴ Mørch var imidlertid ikke alene en af forfatterne til dette værk, han var tillige dets redaktør, og når man ser på, hvordan han greb sidstnævnte opgave an, virker det som om, at det var en regelret fastholdelse af de erfaringer, han tidligere havde erhvervet i forbindelse med *Gyldendals Danmarkshistorie*: „Forfatterne blev stillet frit, så de hver for sig kunne skrive de bidrag, de mente at kunne komme med, og redaktionens opgave indskrænkede sig i den forbindelse til at være rådgivende.”¹⁵ På et enkelt punkt var der dog forskel i måderne, hvorpå danmarkshistorien og europahistorien blev opbygget, og det var Mørch selv, der stod for nydannelsen, hvad form og indhold angik.

Som værk har *Det europæiske hus* en ret særegen opbygning. Mens de sidste fem bind udgør en kronologisk fremadskridende fremstilling af Europas historie fra oldtid til nutid, har det første bind, som Mørch selv skrev, mere karakter af en samlet fremstilling af, hvad der særligt kendetegner europæisk civilisation. Og derfor melder et spørgsmål sig: Hvordan blev der tænkt omkring forholdet mellem det første bind og de fem efterfølgende bind? Skulle det udgøre en introduktion til og perspektivering af de efterfølgende? Det fremgik ikke af første bind, og man blev heller ikke meget klogere gennem læsningen af de efterfølgende. Det virkede nærmest, som om Mørch havde sat sig for at kompensere for den manglende indre sammenhæng i den nye europahistorie ved selv at skrive et indledende og perspektiverende bind, men uden at bekymre sig om, at han måske derved kunne tage brødet ud af munden på sine medforfattere.

Hvad genre og skrivestil angik, var der en betydelig forskel

på *Den ny Danmarkshistorie* (1982) og *Civilisationen* (1991). Hvor Mørchs danmarkshistorie var stramt og regelret opbygget i overensstemmelse med de forskrifter, der fulgte af den brugte samfundsteori, fremstod hans bidrag til europahistorien mere som et (bog)langt essay eller måske snarere flere løst sammenflettede essays. Ja, til tider antog det indledende bind af *Det europæiske hus* nærmest karakter af et underfundigt og underholdende causeri – et indtryk, der til dels blev bekræftet af den skriveposition, som Mørch valgte at gøre brug af.

Hvor der i *Den ny Danmarkshistorie* blev brugt en udpræget saglig og subjektneutral skrivestil, gik han i *Civilisationen* over til at gøre brug af en personlig, næsten subjektiv skriveposition og skrivestil. Det viste sig bl.a. ved, at han ofte optrådte i teksten som et konkret „jeg“, der løbende inddrog sine egne personlige erfaringer i fremstillingen og udlægningen af Europas historie. Og mens han i *Den ny Danmarkshistorie* havde fremstået som en fuldblods modernist, hvad angik både skrivestil og tankegang, begyndte han i *Det europæiske hus* at benytte en mere postmodernistisk skrivestil, trods det at den fremlagte analyse idémæssigt udgjorde en gennemført variant af oplysningstænkningen.

Når en oplysningstænkner på denne måde begyndte at gøre brug af et postmodernistisk formsprog, kunne det opleves som et mærkbart stilbrud, men det kunne ikke skjule, at Mørch ikke blot skrev historie med folkeoplysning for øje; han forholdt sig snarere til sine læsere, således som en rigtig folkeopdrager gør det. Han ville være den, der fortalte folk, hvad den rette vej ind i fremtiden var. Det blev f.eks. klart, da han i *Civilisationen* tog nationalstatens tilstand og fremtidsudsigter op til behandling:

Farvel til nationalstaten? Farvel til den danske nationalstat? Nej, det tror jeg slet ikke der er nogen grund til at sige. Nationalstaten er blevet hævet op til noget andet end det den var, nu da den er blevet lettet for sine tunge samfundslegitimerende opgaver. Den har det som en gammel bedstefar, der har mistet mange af sine alvorlige opgaver og er blevet mere munter. Nu manifesterer den sig tydeligt ved fodboldkampe. (...) Lad os ikke spille tiden med at sige farvel til nationalsta-

ten, men lad os i stedet give os selv lov til at være med i det internationale samfund.¹⁶

I lyset af den måde, hvorpå Mørch havde behandlet nationalstaten i *Det europæiske hus*, måtte hans næste store projekt komme som noget af en overraskelse for de læsere, der tænkte over den indre sammenhæng i Mørchs faglige virksomhed. For hvis der skulle gives en ultrakort karakteristik af *Den sidste Danmarkshistorie* (1996), er det oplagt at pege på, at han netop i det værk brugte megen tid og energi på at skrive et særdeles langstrakt – næsten 600 siders – farvel til den danske nationalstat. Hvis vi hertil føjede den tid, som hans mange læsere efterfølgende brugte på at pløje sig igennem hans anden danmarkshistorie, blev der tale om et tidsspilde af ikke uanseelige dimensioner.

Det er dog ikke det eneste punkt, hvor *Den sidste Danmarkshistorie* måtte overraske kendere af forfatterskabet. Når det betænkes, hvor kritisk-distant Mørch havde forholdt sig til hele nationalstatstænkningen såvel i sin første danmarkshistorie som i sin europahistorie, ville man ikke just have forventet, at han – rent genremæssigt – ville gøre den mest oplagte af alle dansk-nationale historikere til sit forbillede. Men det var ikke desto mindre, hvad han gjorde. Da Mørch igangsatte sit tredje eksperiment, valgte han formmæssigt at lægge sig på hjul af en national klassiker, nemlig A.D. Jørgensens *Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets historie* (1882)¹⁷ – et værk, hvor Jørgensen havde tildelt sig selv rollen som den, der på folkets vegne skulle tyde den lære, der kunne uddrages af dets hidtidige historie. Og det var for at markere dette slægtskab, at Mørch gav *Den sidste Danmarkshistorie* undertitlen *57 fortællinger af fædrelandets historie*. Mørch har, som det fremgår, ikke haft nogen form for berøringsangst, når det gjaldt om at lade sig inspirere af andre forfatterskaber, men det fik dog ikke *Den sidste Danmarkshistorie* til at fremstå som et opdateret og ajourført udgave af *Fyrretyve Fortællinger*.¹⁸ Således som Mørch så det, kunne det i slutningen af 1900-tallet slet ikke lade sig gøre at skrive historie, som Jørgensen havde gjort det:

Danmarkshistorien hører med til det ideologiske gods, der er ved at blive pakket sammen. Hverken jeg eller nogen af mine mange tusinde nulevende medhistorikere vil kunne fortælle den, sådan som man kunne engang, fordi den ikke længere hænger sammen som en enhed.¹⁹

Hvad indhold og budskab angik, havde *Den sidste Danmarkshistorie* (1996) mere karakter af at være *Fyrretyve Fortællinger* (1882) vendt på vrangen. Jørgensen havde opbygget sin danmarkshistorie som et sæt kronologisk fremadskridende fortællinger med en åben slutning, og herigennem søgte han at fastholde og videreudvikle det nationale erindringsfællesskab. Og han rundede sit værk af med et forsøg på at indgyde de danske sønderjyder et fremtidshåb: en grænserevision i overensstemmelse med den nationale grænse.

Til forskel herfra gav Mørch sin (anden) danmarkshistorie en cirkelstruktur: Den startede og sluttede samme sted, nemlig – som det fremgik af titlen på hans første fortælling – „Ved vejs ende“. Hermed blev det markeret, at de historier, han fortalte, ikke var konstruktivt fremadrettede, men derimod destruktivt bagudrettede; de var hans forsøg på at overbevise sine læsere om, at de, mentalt set, burde droppe det nationale folkefællesskab, fordi selve nationalstaten for længst var død og borte. Den brugte fortællerposition i *Den sidste Danmarkshistorie* forholdt sig ligeledes spejlvendt til den i *Fyrretyve Fortællinger*. Hvor Jørgensen i sin danmarkshistorie havde optrådt som den næsten alvidende og klartskuende fortæller, koketterede Mørch på postmodernistisk vis med, at der i 1990'erne fandtes en sådan mangfoldighed af (små) danmarkshistorier, at han egentlig kun var i stand til at fortælle sig egen.

I forbindelse med udgivelsen af *Den sidste Danmarkshistorie* har han selv forklaret den brugte titel på følgende måde: „Titlen er tvetydig. Det bliver nok den sidste danmarkshistorie, jeg skriver. (...) Og så er det nok sidste gang, man overhovedet kan skrive noget, der kan kaldes en danmarkshistorie.“²⁰ Det kom imidlertid ikke helt til at holde stik, idet han faktisk indledte det 21. århundrede med at udgive endnu en danmarks-

historie, om end den i sin form og i sit indhold var helt anderledes end både *Den ny Danmarkshistorie* og *Den sidste Danmarkshistorie*.

Mørchs tredje og indtil videre sidste danmarkshistorie har titlen *24 statsministre*, er fra 2000 og er udstyret med en meget lang undertitel: *24 fortællinger om magten i Danmark i det tyvende århundrede og en kort forklaring på, hvor den 25. er blevet af*. Jeg vil gætte på, at man skal helt tilbage til 1700-tallet for at finde undertitler af en tilsvarende længde, men da Mørch er en traditionsbevidst viderefører af en oplysningstænkning, bør en sådan undertitel måske slet ikke give anledning til nogen større undren.

Hvor *Den ny Danmarkshistorie* var udformet som en strukturorienteret samfundshistorie og *Den sidste Danmarkshistorie* som en række „små“ og „store“ historier, prøver Mørch i *24 statsministre* at skrive danmarkshistorie gennem en helt ny optik: biografien. Værket består af biografier af de 24 mænd, der i 1900-tallet har været statsministre, og det er bygget kronologisk op, således at den første (H. Høring) var konseilspræsident de første fire måneder af år 1900, og den sidste (Poul Schlüter) var statsminister fra 1982 til 1993. Mørch har altså inddelt og opbygget sin tredje danmarkshistorie efter de pågældende personer snarere end efter deres embedsperioder, og dermed har han kunnet undgå at skulle skrive i to omgange om eksempelvis Thorvald Stauning og Jens Otto Krag.

Som hans andre danmarkshistorier er *24 statsministre* skrevet med en bred læserkreds for øje, men når det er sagt, må det straks føjes til, at den tredje er den af hans danmarkshistorier, hvor han såvel i form som i indhold mest har nærmet sig en traditionel faghistorisk tilgang. Det forhindrer ham dog ikke i at bruge den til at give det etablerede historiefag nogle ordentlige drag over nakken. Værket har både en indledning og et efterord, hvor Mørch gør rede for sin tilgang og metode, og hvor han bl.a. fagligt distancerer sig fra den betonmaterialistiske og strukturhistoriske tilgang, der lå til grund for *Den ny Danmarkshistorie*. Det nye værk præsenteres i øvrigt som et forsøg på at hjælpe Mørchs „medborgere“, idet det skal levere et korrektiv i forhold

til den form for „amputeret indsigt i den politiske proces“, som folk får, når de stifter bekendtskab med politik ved at læse samfundsvidenskabelige eller journalistiske fremstillinger. Det er følgelig også en ganske anden forståelse af fagets nytteværdi, der i dag ligger til grund for hans virke – dvs. ny i forhold til den opfattelse, han forfægtede i 1970. Nu hedder det:

Den bedste forklaring på, hvad nytte studiet af historien gør, synes jeg, Martin A. Hansen har givet i formuleringen: „Traditionen er den skæbnesvangre skikkelse historien antager, når man ikke studerer den“. Skæbnesvanger, netop fordi historien, den uundgåelige opfattelse af fortiden, antager karakter af skæbne, hvis den ikke bliver bragt i den orden, som kun et studium er i stand til.²¹

I 24 statsministre får man klar besked om, hvilke af de danske statsministre i 1900-tallet, der klarede sig godt, og hvem der ikke kunne stå distancen. En af heltene er Jens Otto Krag, der her, som meget ung handelsminister i 1948, modtager en husmoderdelegation (Det Kongelige Bibliotek).

Mørchs fortrin

Skulle man forklare, hvordan Søren Mørch er gået hen og er blevet den mest læste faghistoriker i sidste del af 1900-tallet, på en fuldt ud videnskabelig måde, ville det fordre, at der også blev gennemført, hvad fagfolk kalder „receptionsanalyser“ – dvs. undersøgelser af, hvordan hans læsere faktisk har læst og brugt hans værker. Noget sådant skal ikke forsøges her.²² I stedet skal blikket rettes mod de kendetegn ved hans historieskrivning, der – som jeg ser det – kan forklare, at han som faghistoriker har formået at få mange af sine medborgere i tale.

Et afgørende kendetegn er, at Mørch har sat sig for at besvare spørgsmål, som hans læsere har oplevet som centrale og vedkommende – dvs. at hans faglige virksomhed har været styret af problemstillinger, som folk har kunnet bruge til at sætte deres eget liv i perspektiv. Et andet kendetegn er, at han fremstår som en fagmand, der selv er lidenskabeligt optaget af at få bearbejdet og besvaret de stillede spørgsmål, og derfor emmer hans værker af nysgerrighed og engagement. Et tredje kendetegn er, at Mørch har vist sig at være intet mindre end storleverandør af prægnante og provokerende svar på de spørgsmål, der sættes til diskussion i hans værker.

I *Den ny Danmarkshistorie* (1982) ville Mørch besvare tre spørgsmål: „Hvordan gik det til at Danmark holdt op med at være et u-land eller noget, der ligner det? Hvornår skete det? Hvad skete der med danskerne under denne proces?”²³ Når man ser nærmere på, hvordan de spørgsmål besvares, bliver et af hans karaktertræk ganske tydeligt: Han nyder at udfordre, hvad han betragter som sine læses uholdbare vanetænkning. Jeg har tidligere peget på, hvordan han i sin første danmarkshistorie ville problematisere såvel en marxistisk som en socialdemokratisk historietolkning. Det skete bl.a. på denne måde:

Hverken når man betragter uligheden i samfundet eller fordelingen af indkomster mellem samfundsklasserne, er der grundlag for at kunne forklare levestandardsforbedringen med arbejderklassens opståen og organisering. Udviklingen i 1880'erne og 1890'erne tyder snarere på, at arbejderklassens organisering var et resultat af den forbedrede levestandard. Dermed være intet sagt om, at denne organisering og den dermed sammenhængende ideologi ikke havde stor betydning – blot at den skal betragtes som et bevidsthedsfænomen som religion, kunst, videnskab og politik.²⁴

Sidste sætning er helt igennem typisk for Mørch: Det fornøjer ham at dryppe lidt salt i sine modstanderes åbne sår. Når det betænkes, at man inden for materialistisk historieskrivning har haft tradition for at betragte religion som et slags opium for folket, bliver den brugte formulering intet mindre end en åbenbar provokation af hele fagbevægelsen og de venstreorienterede partier.

De styrende spørgsmål i *Civilisationen* (1991) drejede sig om, hvad der kendetegner Europa, og hvilken udstrækning det har – påtrængende problemstillinger, når det betænkes, at den voksne danske befolkning på den tid skulle afklare holdningen til bl.a. Maastricht-traktaten. Den form for betonmaterialisme, der lå til grund for *Den ny Danmarkshistorie*, kom igen til syne, når Mørch skulle indkredse Europas kendetegn, men i det nye værk udfordre han ikke længere sine læses vanetænkning.

Tværtimod virkede det som om, at han nu ønskede at stryge dem med hårene ved at bekræfte dem i, at de indtog en civilisatorisk særstilling:

Når tilstrækkelig mange med tilstrækkelig indflydelse er blevet tilstrækkelig dygtige, er skriftligheden blevet dominerende og hverdagslivet — den illusionære virkelighed — blevet kvalitativt og afgørende anderledes. Det forholder sig givetvis ikke sådan, at det er alfabetiseringen og litterariteten, der er årsagerne til forandringerne, men de er vigtige, måske de vigtigste symptomer på en proces, hvis slutfase det endnu ikke er muligt at få øje på. Det kan være fristende at kalde denne proces europæisering og i netop den dybtgående og vidt udbredte litteraritet se en af de allervigtigste forskelle mellem europæisk og ikke-europæisk kultur.²⁵

I *Den sidste Danmarkshistorie* (1996) ville Mørch besvare to spørgsmål: „Hvordan [blev] Danmark en nationalstat, og hvordan [kan] det være, at det er anderledes nu [?]”²⁶, og et af hans mere pointerede svar lød: „Historier begynder - og de holder op igen. Sådan er det også med den danske nationalstats historie. (...) Nationalstatens historie er holdt op. Den holdt op omkring 1960-1970'erne, men vi fik ikke rigtigt lagt mærket til det.”²⁷ Og derfor måtte Mørch også søge at forklare, hvorfor befolkningen slet ikke havde bemærket, at det var sket. Her dukkede hans hang til at udfordre sine læses vanetænkning igen op. Om det nationales rolle i dagens Danmark hed det eksempelvis, at det nu havde „samme status som religioner” og levede videre „i bedste velgående, men nu [kun] som farce.”²⁸

Den gennemgående problemstilling i *24 statsministre* (2000) drejede sig om politikernes magtudøvelse – dvs. hvordan de har opnået og forvaltet den politiske magt, der har været knyttet til deres embede. Det må siges at være et problemkompleks, der burde interessere mennesker, der lever og tager del i et demokrati, men i dette tilfælde er det ikke Mørchs overordnede tese, der provokerer læserne. For den lyder i al sin enkelhed som følger:

De 25 mænd, som var statsministre gennem [1900-tallet], udfyldte det råderum, som var dem givet med større eller mindre talent, men ingen af dem gjorde det katastrofalt dårligt.²⁹

Det provokerende i værket skal derimod findes i Mørchs pointerede portrættegninger af 1900-tallets danske statsministre. Her blev det gjort klart, hvem der havde været de mere betydelige statsmænd (bl.a. J.C. Christensen, Thorvald Stauning, Erik Scavenius) og de mere middelmådige regeringsledere (bl.a. Hilmar Baunsgaard, Anker Jørgensen). Og her viste et andet af Mørchs karaktertræk som skribent sig: Som læser er man sjældent i tvivl om, hvordan han opfatter en sag, eller hvordan han stiller sig til bestemte personer, begivenheder eller forløb. Der er i hans forfatterskab intet forsøg på at skjule sig bag en saglig og subjektneutral skrivestil – nej, læserne får som regel klar besked om, hvad han mener, og hvorfor han har den opfattelse.

Der er endnu to forcer ved Mørch som historieskriver, som det er værd at fremhæve. Han har dels et fint blik for den gode og perspektiverende historie, og dels formår han at fortælle den på en engagerende og pointeret måde. Hertil kommer, at han fuldt ud har erkendt, at kommunikation med ord i dag må suppleres med brugen af billeder, hvis den skal være på omgangshøjde med, hvad der udgør normen i nutidens hverdags- og kulturliv. Hvad det sidste angår, har han gennem årene kunnet drage fordel af sit nære samarbejde med sin billedredaktør Knud Ryg Olsen. De har sammen fået sat en ny og højere standard, hvad angår etableringen af et spændende samspil mellem tekst og billede.

Et af de steder, hvor disse forcer fint foldes ud, er i selve anslaget – dvs. den måde, hvorpå Mørch indleder sine fremstillinger. Jeg må nøjes med et enkelt eksempel. *Den ny Danmarkshistorie* (1982) blev indledt med at fortælle historien om Niels Peter og Johanne Emily Danielsens ægteskab og om deres børn og børnebørn. Her blev både ord og billede benyttet. På værkets allerførste opslag ses et fotografi af deres guldbryllup i 1934, og her står historien om, hvordan livet var forløbet for dem selv og

deres ti børn. Den historie havde i øvrigt karakter af en eksemplarisk fortælling, idet Mørch påpegede, at deres livshistorier „på mange måder [var] typisk[e] for det samfund de tilhørte”. Og han føjede til:

Det er historien om landbrugslandet der blev industriland, om et opbrud i livsmønstre, der i løbet af tre generationer omdannede Danmark på så mange områder, at den lille dreng, der står med bare knæ ved siden af sin bedstemor [på guldbryllupsbilledet], kun kan få noget at vide om hendes levevilkår ved at læse bøger om dem. Mest afgørende var noget man lige kan notere sig i forbifarten, når man ser på billedet: Niels Peters og Johanne Emilys børn var alle sammen et hoved højere end deres forældre. Det kan næppe være et tilfælde. Børnene og børnebørnene var de første generationer af ganske almindelige danskere, der ikke i deres liv havde oplevet sult.³⁰

Begynder man at se efter, er det imponerende, hvordan det mikrokosmos, der præsenteres i den indledende historie om Danielsen-familien fra Lolland, er i stand til at foregribe konturerne af det makrokosmos, der rulles op i resten af *Den ny Danmarkshistorie*. Om hvordan denne familie blev spredt i geografisk såvel som i social henseende – en søn emigrerede eksempelvis til Amerika og en datter blev gift så fint, at hun undlod at tage del i sine forældres guldbryllup. Om hvordan børnedødelighed, fattigdom og industrialisering virkede ind på familiens livshistorier – f.eks. at ni af børnebørnene ikke havde fået lov til at indtage deres plads på guldbryllupsbilledet, da deres forældre ikke havde haft råd til at klæde dem passende på til lejligheden. Om datidens barske livssyn og livsvilkår – f.eks. om at Niels Peter Danielsen valgte at begå selvmord, efter at han blev enkemand. „Han havde altid kunnet tage vare på sig selv og skulle ikke ligge nogen til byrde.”

At læserne blev tilbudt et besøg i et helt andet Danmark end det, de kender fra deres hverdag, blev også formidlet fint gennem værkets første billedsuite: efter det fine og særdeles

Den indledende historie om Danielsen-familien foregriber de centrale temaer i Den ny Danmarkshistorie. Tre generationer fotograferet ved Niels Peter og Johanne Emily Danielsens guldbryllop, 2. marts 1934.

præsentable guldbryllopsbillede fulgte først et foto af en fattig indisk kvinde fra 1960'erne, dernæst et foto af et faldefærdigt landarbejderhus fra Midtjylland omkring 1900 og endelig en (sort/hvid) gengivelse af Hans Henrik Brendekildes *Udslidt* fra 1889 – et maleri, der kunne hjælpe en nutidig læser til at fornemme lidt af den håbløse desperation og dybtføjte indignation, som datidens levevilkår ofte gav anledning til.

En noget forkrampet folkeopdrager

Jeg har forsøgt at indkredse de kendetegn, der kan forklare, at Søren Mørch i løbet af et par årtier formåede at blive den mest læste faghistoriker blandt folk flest. At opnå en sådan position er en imponerende og respektindgydende præstation i sig selv, men det betyder selvfølgelig ikke, at hans virke som historiker alene er kendetegnet ved dets fortrin. Det er ligeledes de punkter, hvor jeg har betydelige forbehold, men jeg er samtidig bevidst om, at det nok mere er mine personlige og faglige reservationer end et sæt forbehold, som har spillet afgørende ind hos et flertal af hans læsere.

Når jeg læser Mørchs historieskrivning, bliver jeg som regel stimuleret og udfordret, men jeg sidder også ofte tilbage med en oplevelse, at der er noget forkrampet og uforløst ved de fortalte historier – noget, der gør, at de ikke kommer til at fremstå som helt igennem vellykkede. Hvordan viser det forkrampede og uforløste sig? Bl.a. i den måde, hvorpå han i sine værker definerer sit forhold til sine læsere, altså i forbindelse med den *narrative overenskomst*, som han indgår med sine læsere. Der kommer Mørch ofte i vanskeligheder – og til tider i så store vanskeligheder, at han må ty til en decideret afværgemanøvre. En af de mere åbenbare et at finde i *Civilisationen* (1991), hvor indledningen rundes af på følgende måde:

De fleste danskere under 40 har ikke i deres skoletid haft nogen sammenhængende historieundervisning, og de lever vel lige godt for det. De har taget på Interrail og er trans-nationale. De har bedre kontakter til andre af deres egen aldersklasse på tværs af landegrænserne, end de har med dem, der er ældre i deres eget land. Det ville være helt ved siden af at påstå, at jeg gav mig til at skrive om *Det europæiske hus* til ære for dem, der er yngre og historieløse. Jeg gør det for min egen skyld. For at få sammenhæng i mine egne tanker, for om muligt at være med til at efterlade min verden i den orden, i hvilken jeg ville have ønsket at have forefundet den. Sidste mand slukker lyset.³¹

Også i *Den sidste Danmarkshistorie* (1996) kan man finde lignende formuleringer. Men jeg er ikke villig til at tage et sådant statement på ordet. Hvorfor ikke? Selvfølgelig accepterer jeg, at Mørch gerne vil have sammenhæng og orden på sine tanker – det udgør en forudsætning for at kunne skrive en historisk fremstilling – men jeg tror ikke på, at det skulle udgøre den eneste eller væsentligste drivkraft bag Mørchs virke som historiskriver. Havde han virkelig så lidt interesse for, hvordan børn, unge og voksnes historiebevidsthed tager sig ud, hvorfor føler han sig så igen og igen kaldet til at angribe skolens historieundervisning? Der må, som jeg ser det, stikke noget andet og mere under.

Hvorfor tyr Mørch til en afværgemanøvre, når spørgsmålet om hans forhold til sine læsere sættes på dagsordenen? Det sker – mener jeg – fordi han ikke kan forlige sin formidlingspraksis hverken med sin egen politiske selvforståelse eller med sit historiesyn. Det er ikke vanskeligt at belægge, at Mørch som historiskriver ofte indtager positionen som en folkeopdrager, dvs. én, der har sat sig for at overbevise andre folk om, hvordan verden tager sig ud, og hvordan menneske- og samfundslivet egentligt hænger sammen. Og til tider gøres der endog brug af den løftede pegefinger. Det er dog ikke et selvbillede, som Mørch kan forlige sig med, og det er fuldt ud forståeligt, eftersom han hermed kommer i klemme på to punkter.

Mørch er allermest i sit es, når han kan påtage sig rollen som en skarptskydende og utrættelig ideologikritisk folkeopdrager – den, der uden tøven afslører sine læsers illusioner/falske bevidsthed og prøver på at få dem til at se den barske, men usminkede sandhed om deres liv og livsvilkår i øjnene. Et eksempel kan være det budskab, der afrunder *Den ny Danmarkshistorie* – nemlig at døden udgør „ganske bogstaveligt talt en meningsløs absurditet i et urbaniseret fritids- og forbrugersamfund”.³² Her gøres endog brug af en regulær pleonasme („meningsløs absurditet”) for at få sat det sagforhold på plads. Et andet eksempel kan være erklæringen i *Den sidste Danmarkshistorie* om, at „det ikke [var] de fremmede; der fik den

ationale historie til at holde op. Den er bare på alle mulige måder brændt ud”.³³

At indtage rollen som ideologikritisk folkeopdrager placerer imidlertid Mørch i et dilemma. Vedgik han åbent, at han indtager en sådan rolle i sin historieskrivning, kunne det virke negativt ind på hans forhold til sine læsere og måske endog føre til protester. For man kan ikke i det lange løb agere som ideologikritisk folkeopdrager, uden at man samtidig kommer til at indtage en bedrevidende og elitær holdning, og det kunne også foranledige, at folk begyndte at spørge sig selv om, hvordan det er gået til, at Søren Mørch har kunnet erkende sagens rette sammenhæng, når alle andre mennesker tilsyneladende er forblændet af den herskende ideologi. Det ville måske også gøre det åbenbart, at Mørch ikke har så meget at byde på, når det gælder udmøntningen af en alternativ vision eller etableringen af et konstruktivt og fremadrettet projekt.

Roller som ideologikritisk folkeopdrager bringer ikke kun Mørch i et dilemma, når han skal definere sit forhold til sine læsere. Den bringer ham også i en manifest konflikt med den historie- og samfundsteori, der har ligget til grund for det meste af hans historieskrivning. I *Den ny Danmarkshistorie* blev der brugt betydelig energi på at overbevise læserne om, at „de grundlæggende forandringer i samfundet finder sted bag om ryggen på ikke alene de politiske og økonomiske beslutningstagere, men også alle andre”,³⁴ men havde Mørch faktisk ret, var det aldeles overflødigt at overbevise folk herom, for det ville jo hverken kunne gøre fra eller til. Og dermed måtte det at skrive og læse ideologikritiske danmarkshistorier også siges at være ret omsonst – ja, vel nærmest en meningsløs absurditet.³⁵

Det forkrampede og uforløste, der gør sig gældende i Mørchs historieskrivning, er en direkte følge af dels den skriveposition, han ofte har benyttet, dels af den historie- og samfundsteori, han har stået som talsmand for. På det seneste er han dog begyndt at vedgå disse problemer og har også forsøgt at tackle dem. Set i det lys betegner Mørchs tredje danmarkshistorie – *24 statsministre* – et vendepunkt og nybrud i hans historiske forfatterskab. Her tager han ikke kun et opgør med sin tidligere position,

men sætter sig ligeledes for at bearbejde, hvad der benævnes „historieteoriens allerældste problem“, og det defineres som det „at angive, hvor meget det enkelte menneske har mulighed for at påvirke eller måske ligefrem forme sin omgivelser“.³⁶ Jeg ser således hen til at se, hvorledes han vil søge at håndtere den udfordring i sin fremtidige historieskrivning.

Noter

1. Mørch, Søren (2001). „Moderne historie i det moderne samfund“ i: Lauridsen, John T. (red.). *Historien i samfundet*, særnummer af *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek* s. 16-22.
2. En oplagt repræsentant for en sådan tilgang er: Thomsen, Niels (1994). „Historiens Janusansigt. Om vor skjulte skavank: relevansblindhed“, i: *Historisk Tidsskrift*, Bd. 94, h. 1, s. 82-94.
3. Mørch (2001). s. 16.
4. Skovgaard-Petersen, Vagn (m.fl.) (1976). *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid (ca. 1890-1950)*, Den danske historiske Forening.
5. Mørch, Søren og Skovgaard-Petersen, Vagn (red.) (1970). *Historieundervisning: Mål og muligheder*, Gyldendal, s. 53.
6. Jensen, Bernard Eric (1997). „Fagets dobbeltansigt - videnskab og politik i dansk faghistorie“, i: *Den jyske Historiker*, nr. 75-76, s. 7-24.
7. Mørch, Søren (1990a). „Den ny Danmarkshistorie“, i: Johansen, J. Dines, (m.fl.) (red.), *Historie. Tolkning. Tekst og Tekst. Tolkning. Historie*, Odense Universitetsforlag, s. 184-85.
8. Mørch, Søren (1990b) „... Et synspunkt som Whites ...“, *Den jyske Historiker*, nr. 50, s. 118.
9. Mørch, Søren (1996). *Den sidste Danmarkshistorie: 57 fortællinger af fædrelandets historie*, Gyldendal, s. 21.
10. Jensen, Bernard Eric (1997). „Danmarkshistorie - en genre i opløsning?“, i: Jensen, Bernard Eric (m.fl.). *Danmarkshistorier - en erindringspolitisk slagmark*, Roskilde Universitetsforlag, s. 77ff.
11. Jensen, Bernard Eric (1997). „Teoriens årti. 70'erne revisited“, i: de Coninck-Smith, Ning (m.fl.) (red.). *Historiens kultur. Fortælling, kritik, metode*, Museum Tusculanum, s. 263-78.
12. Scocozza, Benito (1976). *Klassekampen i Danmarks historie. Bind 1: Feudalismen*, Carit Andersens Forlag.
13. Mørch (1982). *Den ny Danmarkshistorie 1880-1960*, Gyldendal, s. 72.
14. For en indplacering af *Det europæiske hus* i en bredere europahi-

storisk sammenhæng se: Jensen, Bernard Eric (1994). „Europa som politisk dannelse. Om danske europahistoriers historie“, i Jensen, Bernard Eric. *Historiedidaktiske sonderinger*, Institut for historie og samfundsfag, Danmarks Lærerhøjskole, s. 127-49 og Jensen, Bernard Eric (2002). „Writing European History - the Danish Way“, i: Pók, Attila (m.fl.). *European History: Challenge for a Common Future*, Körber-Stiftung, s. 54-73.

15. Johansen, J. Dines, (1990), s. 18.
16. Ibid. s. 326-7.
17. Jørgensen, A.D. (1882). *Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets historie*, Vinten.
18. Der findes en nærmere redegørelse for forholdet mellem Jørgensen og Mørch i den i note 10 nævnte analyse.
19. Mørch (1996). s. 13.
20. Anders W. Berthelsen (1996). „En personlig historie“, i: *Berlingske Tidende*, 10-09-1996.
21. Mørch, Søren (2000). *24 statsministre: 24 fortællinger om magten i Danmark i det tyvende århundrede og en kort forklaring på, hvor den 25. er blevet af*, Gyldendal, s. 447.
22. I Jensen, B.E. (1997) note 10 findes der en receptionshistorisk analyse af, hvordan *Den ny Danmarkshistorie* og *Den sidste Danmarkshistorie* blev læst og vurderet i såvel dagblade som fagblade.
23. Mørch (1982). s. 10.
24. Ibid., s. 99.
25. Mørch (1991). s. 34.
26. Mørch (1996). s. 13.
27. Ibid., s. 542.
28. Ibid., s. 545.
29. Mørch (2000). s. 455.
30. Mørch (1982). s. 9-10.
31. Mørch (1991). s. 12-13.
32. Mørch (1982). s. 407.
33. Mørch (1996). s. 546.
34. Mørch (1982). s. 72.
35. Grundlaget for den kritik er foldet ud i Jensen, Bernard Eric (2003). *Historie - livsverden og fag*, Gyldendal.
36. Mørch (2000), s. 448.

Redigeret af Rasmus Dahlberg og
Per H. Hansen

Anvendt historie

En bog om og til
historikeren Søren Mørch

Billedredaktion Knud Ryg Olsen

[2003]

Gyldendal